

Бути переписувачами виявили бажання представники різних верств населення. Так, в списках переписувачів значаться дворяни, почесні громадяни міст, вчителі, священники, кадети, міщани, селяни. Слід також зазначити, що переписувачі поділялися на 2 групи - платні і безоплатні. Цікаво те, що безоплатних було більшість і кожна переписна комісія мала списки запасних безоплатних переписувачів.

Переписувачу платили по 10 коп. за кожен лист, або по 1 коп. за 1 душу, записану в переписний лист [6]. За свою роботу безоплатні переписувачі отримували медаль “*За труды по первой всеобщей переписи населения 1897 г.*”. Який вигляд мала ця медаль і за які заслуги нею нагороджували, можна дізнатися з матеріалів переписних комісій, що зберігаються в обласному архіві.

В цілому перший і єдиний перепис населення в Російській імперії пройшов досить організовано, але переписні листи оброблялись довго і матеріали перепису були опубліковані через 8 років після його проведення.

Перший перепис за часів радянської влади відбувся 28 серпня 1920 р., під час якого разом з переписом населення проводився сільськогосподарський перепис і облік промисловості. Але в зв'язку з громадянською війною він не охопив всієї території країни.

Всього було проведено 7 загальних Всесоюзних переписів населення - 17 грудня 1926 р., 6 січня 1937 р., 17 січня 1939 р., 15 січня 1959 р., 15 січня 1970 р., 17 січня 1979 р., 12 січня 1989 р. В енциклопедичних виданнях радянських часів перепис 1937 року не згадується. Адже його результати не могли задовольнити правлячі кола Радянського Союзу, бо викривали страшні події, що відбувалися на території Союзу, зокрема втрати населення України в часи голодомору 1932-1933 рр., репресії. Не задовольняли уряд показники щодо писемності населення, освіти, релігійності та ін. Тому приймається рішення про скасування результатів перепису 1937 р. у зв'язку з “*низькою*” якістю його проведення [3, с.65].

Були розстріляні начальник Бюро перепису населення О.А.Квіткін, в Центральному управлінні народногосподарського обліку ЦУНГО А.Краваль, начальник УНГО УРСР М.Асаткін, його заступник Є.Кустелян, який керував Республіканським бюро перепису, заступник начальника бюро І.Вейцблін. Багато інших працівників, які займалися переписом, було репресовано або звільнено з роботи.

Після Другої світової війни в Україні було проведено переписи в 1959, 1070, 1979, 1989 роках.

Упродовж 1999-2004 років у більшості країн було реалізовано державні програми щодо національних переписів населення. З огляду на послідовне інтегрування до світового співтовариства, Україна не залишилася осторонь від цього міжнародного заходу і в 2001 році також провела перший за часів незалежності перепис населення.

Результати опитування засвідчили вплив тих кардинальних змін, які відбулися в Україні за період від останнього радянського перепису 1989 року. Крім того, дані перепису були покликані відповісти на численні запитання стосовно перспектив подальшого розвитку нашої країни. А ще цей перепис показав світові - що є Україна у загальноєвропейському контексті, як вона виглядає у порівнянні з іншими країнами регіону, яке місце посідає серед них.

В Україні проведення наступного перепису населення заплановано на 2012 рік.

1. Брокгауз Ф.А. Ефрон И.А. Энциклопедический словарь. - С.-Петербург, 1898. - Т. 23.

2. Пустоход П.И., Воблый В.К. Переписи населения / Под ред. ак. М.В.Птухи. - М., 1936. - 207 с.

3. Перший Всеукраїнський перепис населення: історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти / Авт. кол. Власенко Н.С., Лібанова Е.М., Осауленко О.Г. та ін. - К., 2004. - 558 с.

4. Максимович Г.А. Деятельность Румянцево-Задунайского по управлению Малороссией. - Нежин, 1913.

5. ДАСО, ф.625; 609; 773; 444; 772.

6. ДАСО, ф.609, оп.1, спр.1, арк.37, 39, 41.

МАРКОВСЬКА З.І.

ДІЯЛЬНІСТЬ БУНДУ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ ст.

Величезну роль в історії єврейської культури кінця ХІХ - початку ХХ ст. відіграла діяльність найвпливовішої на теренах України єврейської політичної партії - Бунду (у перекладі з ідишу - союз). Цю партію, повна назва якої є «*Загальний союз єврейських робітників в Литві, Польщі та Росії*», було засновано у вересні 1897 р. на конспіративному з'їзді у Вільно. В 1898-1903 та 1906-1912 рр. Бунд на автономних засадах входив до складу РСДРП, соціалістичну програму якої він загалом підтримував. Втім стосовно вирішення національного питання позиція Бунду чітко відокремлювалася від ідеології РСДРП. Ця позиція довгий час була

незмінною і постійно підтверджувалася в резолюціях, прийнятих на різних конференціях та з'їздах.

Однак Бунд притримувався своїх переконань, висуваючи вимоги до РСДРП про визнання своєї партії єдиним представником єврейських робітничих кіл за національними принципами, оскільки територіально, на противагу від інших народностей Російської імперії, євреї не мали єдиного місця скупчення, де б вони склали національну більшість населення. Зазначена позиція Бунду створювала розбіжності між основним осередком РСДРП та її єврейським крилом, що в подальшому призвело до політичного розколу та тимчасового виходу Союзу з лав РСДРП.

В 1898 р. партія налічувала близько 5 600 членів. Вищим політичним та адміністративним керівним органом Союзу був Центральний комітет, який обирався на загальних зборах. Також існувало і так зване «*закордонне представництво*» Бунду у міжнародному соціалістичному середовищі робітничого руху, засноване російськими емігрантами в грудні 1898 р. У подальшому Союз отримував значну допомогу від своїх філій, розташованих у США.

На початку ХХ ст. зазначена партія, через свою політичну активність стає однією з популярніших середусіх єврейських організацій.

Бунд дотримувався марксистської ідеології, але поєднував її з власними поглядами з вирішення національного питання, які базувалися на визначенні етнокультурних ознак. Ідеологічному плануванню в цій області поклав початок Четвертий з'їзд партії 1901 р., на якому було прийнято резолюцію, щодо політичних перетворень, які слід зробити в державі для покращення життя національних меншин. Серед запропонованих в резолюції необхідних заходів були насамперед такі: перетворення імперії на федерацію, визнання права національностей на автономію та євреїв окремою нацією - «*...державою, подібна Росії, що складається з безлічі різноманітних національностей, має в майбутньому перетворитися в федерацію національностей з повною національною автономією кожної з них, незалежно від території проживання. З'їзд визнає, що поняття «національність» стосується і єврейського народу*» [4, с.83].

На відміну від інших партій, Бунд відстоював позиції так званого «*Доикайт*», (в перекладі з ідишу - «*знаходиться тут*»). За цим принципом бундівці вважали, що не існує єдиного єврейського народу, розпорошеного по усьому світу, євреї належать до тих країн, в яких мешкають і повинні боротися за свої права саме в цих державах, та не відволікатися від боротьби задля Палестинської мрії.

В 1903 р. стався розкол поміж РСДРП(б) та Бундом. Приводом до цього стало те саме національне питання, на яке з різних кутів дивились теоретики обох партій. Ленін навіть почав звинувачувати Бунд у підтримці ним ворожих пролетаріату буржуазних верств єврейського населення [3].

Але Бунд в цьому питанні виходив з того, що тільки через національну культуру можливе прилучення трудящих мас до інтернаціональної світової культури і тому не припускав зречення євреями власної культурної ідентичності. Нове зближення обох партій почалося тільки після революції 1905 р. та в 1906 р. Союз знов увійшов до лав РСДРП(б).

Саме на теренах України партія розгорнула найактивнішу діяльність в соціокультурній сфері, залучаючи до лав нових членів та створюючи нові осередки. Партія активно вела просвітницьку діяльність, розповсюджуючи газети, листівки, прокламації. Головними друкованими виданнями партії були газети «*Арбейтер Штіме*» (Голос робітника) та «*Ідишер Арбейтер*» (Єврейський робітник) [2].

В 1912 р. Бунд знову стає самостійною партією, бо на шостій Празькій партійній конференції РСДРП(б) його було вилучено з її лав. З цього часу Союз обирає позицію меншовизму.

На відміну від сіоністських партій, які ратували за розвиток стародавньої мови вченої меншості - івриту, партійне керівництво Бунду прийняло рішення про підтримку саме культури ідишизму населенням, через те, що мова ідиш була мовою єврейських робочих та повсякденною мовою єврейських містечок (штетлів).

З приходом до влади Тимчасового уряду Бунд усіяло підтримував прогресивні перетворення, які ним вносилися у існуюче законодавство. Бо активно впроваджувалися в життя прогресивні демократичні зміни, які прийшли з новою владою. Так, у березні 1917 р. Тимчасовий уряд скасував 140 різноманітних законів та розпоряджень щодо утисків євреїв в імперії. Союз не уникав участі і в обласних єврейських нарадах, які проходили у травні 1917 р. та мали за головну свою тему скликання єврейського з'їзду. Також партія не оминула участі у формуванні професійних спілок. Наприклад, у деяких українських містах, серед яких - Вінниця, Житомир, Чернігів, профспілки діяли під керівництвом Бунду [1].

Як вже підкреслювалося раніше, Бунд обрав позицію меншовизму. До 1917 р. обидві партії мали багаторічний досвід співпраці та схожі політичні програми, саме тому було прийнято рішення щодо їх об'єднання. Злиття партії РСДРП та Бунду

відбулося на об'єднаному з'їзді РСДРП у серпні 1917 р. Підтримуючи тісні політичні стосунки з меншовиками, Бунд одночасно насторожено, навіть вороже, ставився до партійних опонентів РСДРП(б), при усілякій нагоді не упускав можливості піддати критиці більшовиків. Більшовики зі свого боку відповідали Бунду тим самим.

Як вже зазначалося, Бунд усіляко підтримував дії Тимчасового уряду. Тому прихід в Україні до влади Центральної Ради, а тим паче появу її Першого Універсалу, він сприйняв негативно. Оскільки відділення України від Росії перешкоджало досягненню революційно-демократичної ідеології партії. В партійній програмі Бунду чітко проголошувалося: *«На користь господарського розвитку і єдності класової боротьби, Росія повинна залишитися єдиною та неподільною»* [6].

Бунд також виступив в якості посередника для розв'язання конфлікту, що назрівав поміж Тимчасовим урядом та Центральною Радою. Ці його зусилля не були марними, і угоду поміж представниками обох владних структур було підписано 29 липня 1917 р. II Універсал Центральної Ради підкреслював принципи співробітництва з представниками усіх народів, які мешкають на території України, та право розробки принципів автономічного устрою України. Більшість єврейських партій підтримала прийняття цього Універсалу, вбачаючи в ньому більше свобод, ніж в першому. Однак невдовзі закінчився період перемир'я між Урядом та Центральною Радою. З Петрограду у серпні 1917 р. надійшла інструкція *«Тимчасова інструкція Генеральному секретаріатові Тимчасового уряду на Україні»*, в якій хоча і визнавалася автономія України, однак територія останньої зменшувалася в два рази: до складу Української автономії під владою Центральної Ради входили лише Полтавська, Чернігівська, Київська, Подільська та Волинська губернії. Цей документ викликав шквал обурення як серед представників Центральної Ради, так і серед різноманітних верств населення. Після довгих обговорень суперечливу *«Інструкцію»* наприкінці серпня 1917 р. все ж таки визнали на засіданні Центральної Ради, в якості започаткування автономного устрою України [5].

Суперечки серед уряду викликала жовтнева інструкція Центральної Ради, щодо скликання Українських Установчих зборів. Хоча представники Бунду і підтримували суверенітет України, але вбачали в відокремленні установчих зборів загрозу російській революції та привід для спалаху громадянської війни. Тому Бунд настояв на перемовинах з Тимчасовим урядом щодо цього питання, де він виступив в якості посередника. Результатом цих перемовин

стало прийняття рішення, за яким спочатку проведуть Всеросійські збори, а потім - Українські.

Хоча Бунд ставився до діяльності Центральної Ради досить скептично, він все ж таки брав активну участь в її діяльності. Скоріше за все, партія побоювалася, що з відмежуванням України проєкт національних автономій ніколи не здійсниться.

26 листопада 1917 р. до Києва дійшла звістка про озброєне повстання в Петрограді під керівництвом більшовиків, того ж дня на засіданні Київської міської думи М.Рафес чітко озвучив позицію Бунду щодо цієї події. Було підкреслено, що організація вкрай негативно налаштована стосовно будь-яких жорстких військових дій, а також засуджено безсилий Тимчасовий уряд та одночасно висловлена підтримка владі Центральної Ради на території України [2].

Події, що розгорталися на політичній арені, активізували в середині Бунду процес розколу, який назрівав вже давно. Восени 1918 р. Бунд почав ділитися навпіл. Ліва частина партії при цьому симпатизувала більшовикам, звинувачуючи інше партійне крило у підтримці дрібної буржуазії та бездіяльності в уряді Центральної Ради. Своє майбутнє ліві бундівці вбачали лише разом з комуністичною партією, що й підтвердили, вступивши через рік до КП(б)У. Навесні 1919 р. на нараді лівих організацій Бунду було утворено Комуністичний Бунд (Комбунд). Пізніше, у травні 1919 р., Комбунд об'єднався з Об'єднаною єврейською комуністичною робітничою партією (ОЄКРП), яка в свою чергу відокремилася від Об'єднаної єврейської соціалістичної робітничої партії в березні 1919 р. Нова партія отримала назву *«Комфарбанд»* (Єврейська комуністична спілка). У серпні цього ж року Комфарбанд увійшов до складу Компартії України. Через два роки - в березні 1921 р. залишки Бунду саморозпустилися. Ті ж члени організації, які не прийняли новий устрій держави, емігрували за кордон.

1. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття: Нариси політичної історії. - К., 1993.

2. Гусев В.І. Бундівські організації України в 1905 р. // Наукові праці з питань політичної історії: Міжвідомчий науковий збірник / Ред. кол.: В.П.Горшков (відп. ред.), М.Ю.Козицький та ін. - К.: Либідь, 1992. - Вип.173.

3. Ленин В.И. Политические партии в России / В.И.Ленин. - М.: Изд-во полит. литературы, 1990. - 62 с.

4. Маор И. Сионистское движение в России / И.Маор. - Иерусалим: Алия, 1977. - 450 с.

5. Тимчасова інструкція. Нова Рада. - 1917. - 6 серпня. - №107; Вестник Временного правительства. - 1917. - 5(18) августа. - №123 (169)

6. Рафес М. Очерки по истории Бунда / М.Рафес. - М.: Московский рабочий, 1923. - 440 с.